

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Paradijs verloren? De Grote Brand van Smyrna, 13 september 1922
Gouw, P.

Citation

Gouw, P. (2022). Paradijs verloren?: De Grote Brand van Smyrna, 13 september 1922. *Lychnari*, 36(3), 4-13. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3505063>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3505063>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Lychnari

Verkenningen in het Griekenland van nu

Herfst 2022 - nummer 3

Losse nummers € 13,95

www.lychnari.nl

**Wandelen op de Pilion | Snoeien op Kýthira | Honderd jaar Bithikotsis
Drie jaar Mitsotakis | Daar gaat de kiosk | Nedergrieken en de Griekse dienstplicht
Petros Thémelis, (op)graven tot de laatste snik**

Rampjaar 1922

Het geliefde Smyrna verklaard en herdacht

Paradijs verloren?

De Grote Brand van Smyrna 13 september 1922

*Smyrna, je was zo prachtig, rijk en elegant
ach mijn gastvrij Smyrna, je was een verborgen juweel.
Bounárbasi met je granaatappelbomen en jij ach! Kodzagaki,
hoe kan ik je koelte en heerlijk helder water vergeten.
Boutzá, Bournova, Kordelió, met bloemen getooid,
en Vourla en Sevdíkioi, jullie werden alom geroemd.
Smyrna en ommelanden, gezegende streek,
jouw rijkdommen en voorspoed zijn vernietigd door de storm.*

Lied Σμύρνη με τα περίχωρα van Stavros Pandelidis (1935), vertaling Wim Oudshoorn

PATRICK GOUW

Precies honderd jaar geleden kwam er een definitief einde aan drieduizend jaar Griekse aanwezigheid in Klein-Azië. De verwoesting van Smyrna werd het symbool van de 'Klein-Aziatische Catastrofe', de militaire nederlaag tegen het Turkije van Mustafa Kemal. De humanitaire tragedie die volgde, leidde tot de ontworteling van anderhalf miljoen orthodoxe Grieken en hun gedwongen hervestiging in het 'moederland' – een demografische en culturele transitie die het moderne Griekenland en haar inwoners blijvend veranderde, vol trauma's en nostalgie.

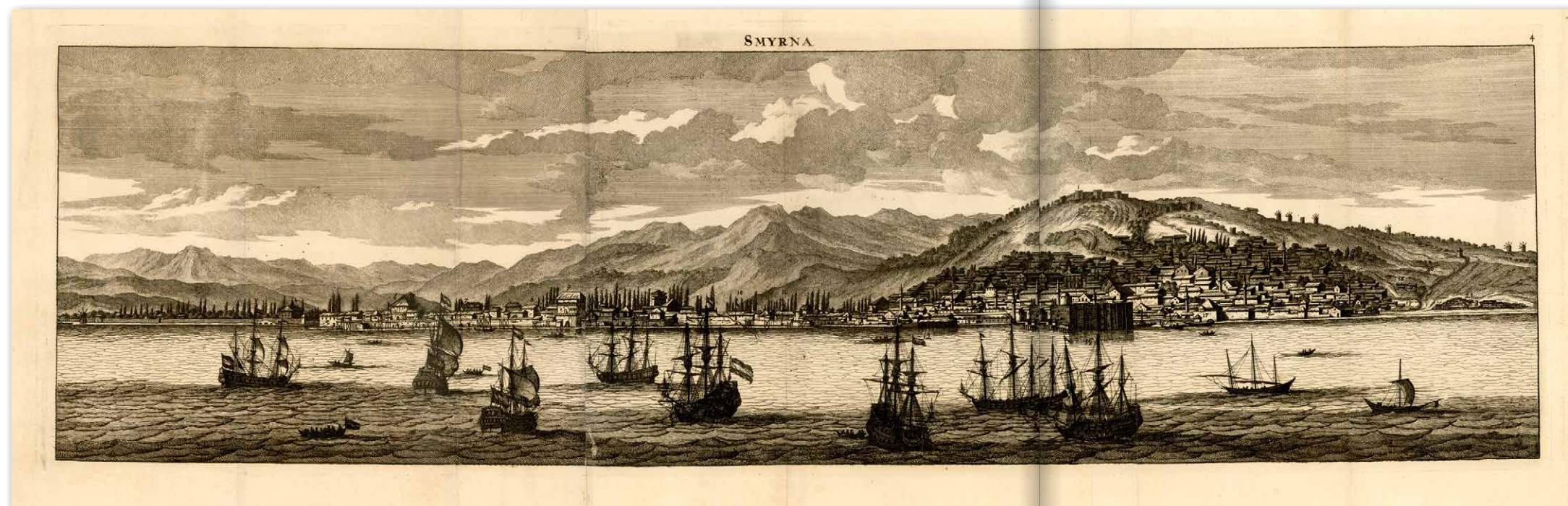
Weinig steden roepen zulke sterke gevoelens op als Smyrna, de kosmopolitische en bruisende havenstad die in vlammen opging in september 1922. *I Smyrni* speelt een dominante rol in het Griekse nationale bewustzijn: het is de plek waar droom, tragedie en mythe samenkomen en die een scharnierpunt vormt in het meest bewogen decennium van de helleense geschiedenis: 1912-1922.

Na de succesvolle territoriale expansie van de Balkan-oorlogen (1912-1913) en de keuze voor de winnende zijde in WO I was Smyrna, met haar overwegend Griekse bevolking, een meer dan gedroomde prijs op weg naar de realisatie van de *Megali Idea*, de herleving van het Byzantijnse Rijk – met Konstantinopel als ultieme doel. Maar Griekenlands ambitieuze buitenlandse politiek liep zich stuk op het Turkse nationalistische verzet en de afkalvende steun van de grote mogendheden.

De stad werd daardoor het brandend schouwtoneel van een tragedie die wereldwijd schokgolven genereerde. Voor de nieuwe natiestaat Turkije betekende de ondergang van *Grieks* Smyrna echter de glorieuze geboorte van Turks Izmir. Waar de Grieken in 1821-1832 hun onafhankelijkheid op de Ottomanen hadden bevochten, was het nu andersom. Daarmee werd 'de Ander' verantwoordelijk voor het onnoemelijke Griekse leed. Gelijktijdig ontstond de derde component van 'Smyrna': de mythische, geromantiseerde en beklagde stad, een verloren paradijs en vaderland, waar alles mooier en beter was en waar nog altijd nostalgisch naar wordt terugverlangd.

Tot zover de interpretatie achteraf. Maar welke gebeurtenissen leidden nu tot de Grote Brand van Smyrna en hoe voltrok deze ramp zich?

Gezicht op Smyrna, eind 17^e eeuw (Cornelis de Bruyn, Rijksmuseum)

David George van Lenep (1712-1797), opperkoopman van de Hollandse factorij te Smyrna met zijn vrouw en kinderen (Rijksmuseum)

Geschiedenis in vogelvlucht

Smyrna behoorde tot de oudste steden van de Griekse wereld. De stad werd in de 11^e eeuw v. Chr. gesticht door kolonisten uit Aeolië en groeide vanwege haar strategische ligging aan zee en de rivier Hermos (modern: Gediz) uit tot een van de leidende stadstaten van Klein-Azië. Opnieuw gesticht in de 4e eeuw v. Chr. door de opvolgers van Alexander de Grote beleefde ze onder Romeins bewind in de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling een nieuwe bloeiperiode. Die werd overtroffen toen Smyrna in 1415 onderdeel werd van het Ottomaanse Rijk.

In de 17^e en 18^e eeuw vestigden veel buitenlandse kooplieden zich in de stad, aangetrokken door de mogelijkheden van de zijde- en opiumhandel. De sultan verleende hun via de zogenoemde 'capitulaties' allerlei privileges, zoals handelsvrijstellingen, vrijheid van godsdienst en het recht om onder eigen wetten te leven. Dit leidde overal in het rijk – zoals in Beirut, Alexandrië en dus Smyrna – tot de opkomst van welgestelde en kosmopolitische gemeenschappen, waarvan de bewoners vaak werden aangeduid als 'Levantijnen'. Onder hen bevonden zich ook enkele prominente Hollandse families, zoals de Van Lenneps, Dutilhs en De Hochepieds, die als consuls tot aan het begin van de 20e eeuw hun eigen én nationale belangen zouden behartigen.

19e-eeuwse voorspoed

Mede door haar gunstige ligging ontwikkelde Smyrna zich in de 19e eeuw tot een centrum van internationale handel. In het rijke achterland werden onder andere vijgen, krenten en katoen verbouwd. Tapijten en leer vormden andere voorname, hoogwaardige exportgoederen. Met de opkomst van stoomschepen en spoorwegen begon de stad op grote schaal handel te drijven met Europa en Amerika. Vanaf 1850 was Smyrna de grootste exporthaven van het Ottomaanse rijk en overvleugelde zij Konstantinopel.

De stad kreeg ook een moderne aanblik. Tussen 1867 en 1875 werd een brede havenkade aangelegd, meer dan drie kilometer lang. Hier verrezen naast grote pakhuizen ook imposante kantoren, woonhuizen, hotels, restaurants en theaters. Werk en ontspanning kwamen hier samen. Tot laat in de avond werd er geflaneerd, gegeten, gedanst en van het leven genoten door jong en oud, Smyrniot en buitenlander. De romantiek van 'Smyrna' gaat voor een groot deel terug op deze microkosmos aan de havenkade.

Multicultureel Smyrna

De welvaart trok veel (Griekse) migranten aan, vooral afkomstig van de Egeïsche eilanden maar ook vanuit het koninkrijk Griekenland – waar het economisch veel moeizamer ging. Door al deze ontwikkelingen veranderde de demografie van de stad. Het bevolkingsaantal steeg van 48.000 in 1831 naar 230.000 in 1890. Kort voor de brand werden er meer dan 350.000 inwoners geteld, waarvan meer dan de helft Grieks orthodox was. Daarnaast woonden er zo'n 25.000 Armeniërs en 10.000 'vreemdelingen': joden en Levantijnen. De moslims maakten de rest van de stadsbevolking uit, slechts een minderheid dus. Smyrna was derhalve door en door kosmopolitisch, een smeltkroes van culturen. Dat kwam ondermeer tot uiting in het krantenaanbod: in 1920 waren er niet minder dan 11 Griekse, 7 Turkse, 5 Armeense, 5 Franse en 4 joodse kranten in omloop.

De demografische samenstelling verdient nadruk. Eind 19^e eeuw ontstond namelijk de eigenaardige situatie dat Smyrna als belangrijkste Ottomaanse havenstad gedomineerd werd door een christelijke meerderheid, waarbij Grieken, Armeniërs en Levantijnen bovendien praktische alle handel en nijverheid in handen hadden. Om die reden kwam de stad bekend te staan als 'Gavur Izmir' ('ongelovig Smyrna'). Evenzeer van belang was het feit dat hier meer 'etnische' Grieken woonden

Gezicht op Smyrna met op de voorgrond de ontvangst van de Nederlandse consul Daniël Jan Baron de Hochepiéd (1657-1723) in de Divan, anoniem, ca. 1687-1723 (Rijksmuseum)

dan in Athene of Thessaloniki: de grootste Griekse stad lag dus buiten het nieuwe koninkrijk. Dat maakt zonneklaar waarom Smyrna zo'n grote aantrekkingskracht uitoefende op de aanhangers van het gedachtegoed van de *Megali Idea*, maar tevens hoe de stad onbewust haar ondergang tegemoet ging tegen de achtergrond van datzelfde vurige nationalisme.

Stilte voor de storm

Klein-Azië zou uiteindelijk namelijk worden meegezogen in grote ontwikkelingen die elders waren ingezet. De vreedza-

me co-existentie tussen christenen en moslims kwam onder druk te staan toen de Ottomanen hun Europese gebiedsdelen verloren in de eerdergenoemde Balkan-oorlogen (1912-1913). Griekenland – onder leiding van de succesvolle 'tandem' van premier Eleftherios Venizelos en kroonprins/legeraanvoerder Konstantijn – voegde Kreta, Macedonië, west-Thracië en enkele Egeïsche eilanden toe aan zijn grondgebied. Als gevolg daarvan werden honderdduizenden moslims verdreven of besloten zelf een veilig toevluchtsoord te zoeken in 'kernland' Anatolië. Daar werden ze – vaak bewust! – gehuisvest te

Ansichtkaart van de levendige handelskade, begin 20^e eeuw

Stadsplattegrond met de diverse stadsdelen en omvang van de verwoesting

KAARTWERK: UVA-KAARTEN-MAKERS

midden van Grieks-orthodoxe gemeenschappen, waarmee de etnische spanningen als het ware vanaf de Balkan naar die regio werden 'geëxporteerd'.

In WO I kwamen de verhoudingen verder op scherp te staan toen Griekenland en het Ottomaanse Rijk in tegenovergestelde kampen terechtkwamen. Niet ver van Smyrna, in Fo-

kaia, zo'n 60 km ten noordwesten, vonden in 1914 etnische zuiveringen plaats waarbij de gehele Griekse bevolking door gewapende ongeregelde troepen (*chettes*) werd aangevallen en verjaagd. Ook elders aan de westkust en in het Zwarte Zeegebied vonden zulke acties van 'demographic engineering' plaats, impliciet geïnitieerd door het Turkse regime. Niet veel later, in 1915, zouden de Armeniërs op verwoestende schaal slachtoffer worden van dit beleid. Aan Smyrna leek dit alles in deze fase echter voorbij te gaan, alsof men leefde in geleende tijd.

Smyrna waarlijk Grieks?

Griekenland mocht als een van de geallieerde winnaars bij de vredesconferentie van Parijs (1919) aanschuiven om mee te praten over de naoorlogse geopolitieke situatie. De charismatische premier Venizelos stal daar de show en maakte bondgenoten, in het bijzonder zijn Britse collega David Lloyd George. De Britten zagen in Griekenland de maritieme partner die ze nodig hadden om hun eigen belangen in het oostelijke Middellandse Zeegebied te beschermen.

Dit pact resulteerde in de verlening van een Grieks mandaat over de regio Smyrna (*vilayet* /provincie van Aydin), met als officiële missie de orde en het gezag in het gebied te handhaven. Na vijf jaar zou middels een referendum aan de inwoners gevraagd worden of zij formele aansluiting bij Griekenland wensten. Gezien de demografische samenstelling van de stad had Venizelos geen enkele twijfel dat dit het geval zou zijn.

En dus landde het Griekse leger op 15 mei 1919 in Smyrna, tot grote vreugde van de orthodoxe inwoners die massaal waren uitgelopen om hun 'bevrijders' te onthalen. Maar nog

Aankomst van het Griekse leger op 15 mei 1919, gadeslagen door de leden van de Sporting Club aan de havenkade (Imperial War Museum)

geen uur na de landing kwam het al tot een schotenwisseling met Turkse soldaten, en gingen christenen en moslims elkaar te lijf. De geest was uit de fles en de kiem voor het Turkse verzet gelegd. Elders in het rijk, in Samsun, begon Mustafa Kemal aan de opbouw van een nationale beweging die erop gericht was de buitenlandse bezetting van zijn land (niet alleen door Grieken, maar in andere delen ook door Britten, Fransen en Italianen) ongedaan te maken.

Turks tegenoffensief

Van meet af aan bleek dat het aan de Grieken toegewezen mandaatgebied niet effectief te controleren was. Bij gebrek aan een goed te verdedigen grens trok het leger steeds verder landinwaarts, met in het achterhoofd nog altijd de droom van de *Megali Idea*. In 1920 en 1921 werden diverse militaire overwinningen behaald en kwamen de soldaten binnen schootsafstand van Ankara, het hoofdkwartier van Kemals verzetsbeweging. Maar inmiddels was de internationale steun voor de Griekse territoriale onderneming afgekalfd en werden de Turkse troepen heimelijk bevoorrad door de Fransen en Italianen, die voorsorteerden op een andere toekomst voor de regio.

Het Griekse leger werd na een hevige strijd uiteindelijk in de zomer van 1921 vernietigend verslagen bij de rivier Sangarios (modern: Sakarya). Uitgeput en gedesillusioneerd trokken de soldaten richting de westkust, waarbij ze onderweg een tactiek van 'verschroeiende aarde' toepasten. Diverse ste-

den en dorpen werden met de grond gelijk gemaakt. Hun moslimbevolking wachtte in veel gevallen een gruwelijk lot van moord en verkrachtingen, iets waar – het moet gezegd worden – in de Griekse historiografie pas de laatste jaren aandacht voor is (in het publieke debat nog altijd nauwelijks!). Maar de pijnlijke getuigenissen van de Griekse daders werden al decennia geleden opgetekend door het *Centrum voor Klein-Azië Studies*:

'Onze terugtocht leidde tot de vernietiging van meerdere dorpen en de dood van duizenden onschuldige mensen... In de namiddag stopten we in een Turks dorp met volop voedsel. Wat daar gebeurde valt met geen pen te beschrijven: geplunderde boerderijen, alles werd geconfisqueerd, en huizen en fruitbomen in brand gestoken. Maar hetgeen mij het meest met afschuw vervulde, waren de talrijke verkrachtingen van Ottomaanse vrouwen door onze troepen... Ik, die als dienaar van de Griekse staat heb gedood, gemoord, onteerd en verwoest... ik ben geen bandiet of dief van nature, maar ben er tot één gemaakt door de Staat.'

Getuigenis van de Griekse soldaat Leonidas Liakakos

Turkse inname

Geweld ontlokte geweld. De oprukkende Turken namen op verschrikkelijke wijze wraak op de achtergebleven Griekse bevolking. Tienduizenden van hen sloegen op de vlucht en volgden het leger op weg naar Smyrna, waar ze veilig hoopten te zijn. De aanwezigheid van maar liefst 21 geallieerde

Aankomst van de
Turkse cavalerie op
de kade van
Smyrna,
9 september 1922

oorlogsschepen in de baai versterkte die gedachte bij aankomst. Maar waar de soldaten en uiteindelijk ook het Griekse bestuur uit Klein-Azië werden geëvacueerd, kwamen de vluchtelingen met hun schamele bezittingen terecht op de havenkade, volgens ooggetuigen tussen de immer nog flaneerende inwoners.

Op 8 september 1922 werd Smyrna echter ingehaald door de werkelijkheid toen de Turkse cavalerie de stad binnentrok, gevolgd door Mustafa Kemal zelf. Die nam zijn intrek in een van de Levantijnse villa's en benoemde de gevreesde Nurreddin Pasha tot gouverneur. Op diens instigatie werd de volgende dag aartsbisschop Chrysóstomos, de enige nog aanwezige Griekse gezagsdrager, door een volksmassa om het leven gebracht.

Na die gebeurtenis brak de hel los en nam het geweld tegen de burgerbevolking onbeschrijfelijke vormen aan. Getuigenissen zoals die zijn opgetekend in het magistrale boek *Paradise Lost. Smyrna, 1922* van de Britse auteur Giles Milton doen eenieder huiveren. (*Met die gruwelijke beschrijvingen in gedachten is het wellicht niet verrassend, maar wel bijzonder wrang dat 100 jaar later, in maart 2022, de (Russische) mens tot vergelijkbare wreedheid in staat bleek in het Oekraïense Boetsja*).

Grote Brand

In de middag van 13 september draaide de wind in Smyrna. Waar hij de dagen ervoor vanuit zee richting de heuvels geblazen had, ging de bries nu zeewaarts. Niet veel later braken er in de Armeense wijk diverse branden uit, die vrij snel tot een grote brandhaard leidden. De vlammen verspreidden zich vervolgens razendsnel naar de lager en aan zee gelegen Griekse en Europese delen van de stad. Vier dagen en nach-

ten woedde de brand en legde meedogenloos het fysieke raamwerk van het kosmopolitische Smyrna in de as. De hoger gelegen Turkse wijken bleven geheel gespaard.

Nog altijd wordt er over de schuldvraag getwist. Brandstichting zeker, maar van welke zijde? Van Turkse officiële kant wordt (nog altijd!) naar de Armeniërs en de Grieken gewezen, die 'hun' fraaie stad niet in handen van de vijand wensten te laten vallen. Talloze getuigenverklaringen (ook van buitenlandse waarnemers) laten er echter vrijwel geen twijfel over bestaan dat Turkse troepen huizen en winkels met benzine overgoten, op een moment dat de wind gunstig was voor een vrijwel zekere verwoesting van het christelijke en Levantijnse Smyrna. Vele jaren later verklaarde een voormalige vertrouweling van Kemal dat deze doelbewust de brand had laten voortrazen. Alleen zo zou een streep gezet kunnen worden onder het christelijke en Europese karakter van de stad.

Voor de honderdduizenden ontheemden en vluchtende stadsbewoners wachtte niets anders dan de hel op aarde. Het was een humanitaire catastrofe zonder weerga, zoals ook doorklinkt in de overgeleverde verslagen van bemanningsleden op de geallieerde schepen:

'De vluchtelingen zitten samengepakt op de nauwe en overvolle kade, tussen de oprukkende dodelijke vlammen en de peilloze diepte van de zee voor hen; van alle kanten klinkt een onophoudelijk gekrijs van doodsangst dat tot kilometers ver te horen valt.'
Ooggetuigenverslag van George Ward, *Daily Mail* correspondent, 13 september 1922

Hoeveel mensen uiteindelijk in het etnisch geweld en de Grote Brand van Smyrna het leven gelaten hebben, valt niet meer te achterhalen. De meest betrouwbare schattingen gaan uit

van 40.000 tot 100.000 doden, maar net als bij de eerder besproken schuldvraag zijn de aantallen slachtoffers een beladen thema.

Redding uit onwaarschijnlijke hoek

Maar het verhaal eindigt niet hier. Tussen de rokende puinhopen nam de catastrofe almaar grotere vormen aan. Nu het Griekse leger en gezagsdragers de stad verlaten hadden en de geallieerde schepen weigerden te interveniëren, zaten de meer dan radeloze vluchtelingen en ontheemden als ratten in de val – omringd door op wraak beluste Turkse (ongeregelde) troepen. Zij schreeuwden om een redding die er – vooralsnog – niet kwam. De regering in Athene was verlamd en in shock door de catastrofe, terwijl de grote mogendheden hun net aangeknoopte banden met Mustafa Kemal niet in gevaar wensten te brengen. Een ijzig staaltje *Realpolitik* waar een zeer zware menselijke prijs voor zou worden betaald!

Op dat kritieke moment van chaos en ellende onderscheidde één man zich op heroïsche wijze. Geen generaal, politicus of kerkelijk leider, maar een onaanzienlijke predikant uit de staat New York: Asa K. Jennings (1877-1933). Een diepgelovig man die naar Smyrna was gezonden als dienaar van de *Young Men's Christian Association* (YMCA), een missionaire organisatie die het geloof wilde verbreiden via de fysieke en morele ontwikkeling van christelijke jongemannen. Jennings was klein van stuk: op jonge leeftijd was bij hem de ziekte van Pott

Olieverfschilderij (1922) van de Turkse inname van Smyrna (Atatürk Museum Ankara)

Mustafa Kemal met zijn vrouw Latife Hanım, 1923 (Library of Congress)

Vluchtelingen
op de kade
wachten op
hun redding

Griekse
vluchtelingen-
familie uit Klein-
Azië in een
tijdelijk kamp in
de haven van
Thessaloniki, 1922
(Near East Relief,
The Rockefeller
Archive Center)

vastgesteld, een zeldzame vorm van tuberculose aan de werkelokom. Tegen alle verwachtingen in overleefde hij, maar zijn groei stakte bij 1.60 meter en de rest van zijn leven kamp- te hij met fysiek ongemak.

Vindingrijke held

Desalniettemin betoonde hij zich onvermoeibaar toen de catastrofe zich aandeed. Hij stelde zijn eigen huis open voor vrouwen en kinderen. Later probeerde hij de Smyrnioten bescherming te bieden door leegstaande villa's en panden als 'safe houses' open te stellen en er de Amerikaanse vlag te hissen. De grote brand weerhield hem er niet van op zijn post te blijven, integendeel. Hij was getuige van de vele gruwelijkhe-

Predikant uit de staat New York: Asa K. Jennings (1877-1933)

den die zich in het kielzog van de vlammenzee afspeelden en was vastberaden om zoveel mogelijk mensen te redden.

Met lede ogen zag Jennings echter aan hoe er via officiële wegen niets gedaan werd om de vluchtelingen te evacueren. Daarop zocht hij brutaalweg contact met het Turkse hoofdkwartier, net buiten de stad, en kreeg hij van Mustafa Kemal en Nureddin Pasha een week de tijd om een reddingsactie op touw te zetten. Beide heren hadden geen echte fiducia in deze wonderlijke Amerikaan, maar zagen wel in dat het nieuwe Turkije gebaat was bij het verdwijnen van de christelijke ingezetenen uit de regio.

Terug aan de kade wist hij – tot zijn afgrijzen – alleen tegen forse betaling een Italiaans schip zover te krijgen om 2000

onthemden naar Mytilini te vervoeren. Bij aankomst op het eiland trof hij een groot aantal Griekse marine- en vrachtschepen die er voor anker lagen, reden voor hem om het militaire gezag – tevergeefs – te verzoeken deze voor evacuatie in te zetten.

Wonder boven wonder trof hij wel een medestander, kapitein Ioannis Theofanidis van het fregat 'Kilkis', die bereid was tegen het gezag van superieuren in te gaan. Gezamenlijk zonden zij een gecodeerd radiobERICHT naar Athene, met andermaal een verzoek tot hulp. Toen ook dat werd afgewezen, bediende Jennings zich noodzakelijkerwijs van chantage en bedrog: hij dreigde de schandelijke passiviteit van de Griekse regering wereldkundig te maken en schermde met Amerikaanse vlootsteun voor zijn operatie. Nog dezelfde dag werd hem – als vreemd staatsburger! – de leiding over de gehele Egeïsche vloot in handen gegeven. De Turkse machthebbers stonden toe dat de schepen de haven van Smyrna binnenvoeren, zij het zonder Griekse vlag.

Evacuatie met een zware zwarte rand

Binnen enkele weken werden ongeveer 300.000 Grieks-orthodoxen (plus enkele duizenden Armeniërs) geëvacueerd en – via Mytilini – overgebracht naar Piraeus en Thessaloniki, waar hun een onzekere en moeizame toekomst wachtte. Overigens waren alle weerbare mannen tussen 18 en 45 jaar uitgesloten van deze redding: de overgrote meerderheid van hen wachtte een zekere dood in de binnenlanden van Anatolië, in zogenaamde arbeidsbataljons of bij dodenmarsen.

Asa Jennings bleef nog een jaar actief in en rondom Smyrna en zou uiteindelijk zelfs als afgevaardigde namens beide partijen – Griekenland én de nieuwe Republiek Turkije – betrokken zijn bij de bevolkingsuitwisseling van 1923. Vanwege zijn uitzonderlijke verdiensten ontving hij van de Griekse regering de hoogste civiele en militaire onderscheiding, het grootkruis van de Orde van de Verlosser. Toch is zijn naam (net als die van Theofanidis) grotendeels vergeten geraakt bij het Griekse en internationale publiek. De laatste jaren lijkt dat te veranderen. In 2016 werd ter ere van hem een monument onthuld in Volos, met als onderschrift 'de redder van 300.000 Grieken in Smyrna, 1922. In het hart van iedere man gaat een leeuw schuil'.

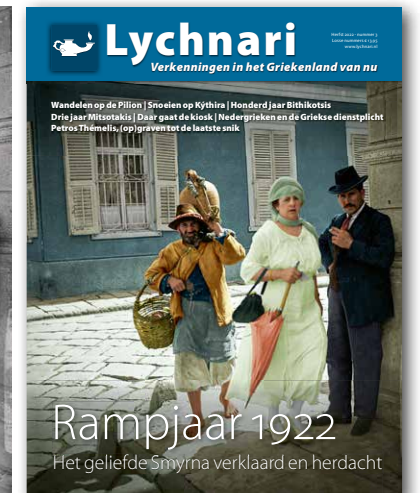
Moge zijn verhaal maar veelvuldig verteld worden.

Smyrna leeft voort

Het fysieke Smyrna mag dan in vlammen zijn opgegaan, maar in de gedachten, herinneringen en identiteit van menige Griek leeft de stad nog altijd voort – zeker in dit bijzondere herdenkingsjaar.

Victoria Solomonidou, kleindochter van de beroemde Smyrniotische journalist Solon Solomonidis, verwoordde het in een documentaire als volgt:

'I think, Smyrna in Greece, lives everywhere, in our food, in our music. For me, it is the way I live my life. Smyrna is a notion. You don't have to see it to feel it. It contains all the traditions, laments, laughter, celebrations. Smyrna is all of these things, and much more. You can live in London or New York and still carry it with you. You can pack it and carry it with you at all times.' 🐦

Cover

De cover van deze Lychnari toont een straatscène uit het Smyrna van 1919. Speciaal voor dit herdenkingsnummer is de oorspronkelijke zwartwit afbeelding ingekleurd door de Griekse fotograaf Christos Kaplanis, aan wie wij veel dank verschuldigd zijn. Via zijn blog Past in Color/Χρώμα στο Παρελθόν (pastincolor.blogspot.com) post hij regelmatig historische foto's met een reconstructie van hun oorspronkelijke kleuren. Het verleden komt daarmee zeer dichtbij!

YouTube

▶ De Grote Brand en de voorgeschiedenis zijn het onderwerp van een indrukwekkende documentaire van Maria Iliou: *Smyrna. The Destruction of a Cosmopolitan City*. bit.ly/smyrna-destruction

▶ Een recente film (2022) van Michael Damergis, *Smyrna: Paradise Is Burning*, The Asa K. Jennings Story, vertelt het verhaal van de ongelooflijke redding van honderdduizenden vluchtelingen. bit.ly/smyrna-burning

▶ De podcast *Radio Horzelnest* van de Universiteit Leiden wijdde ook een speciale aflevering aan Smyrna: bit.ly/radio-horzelnest

Boeken

Over Smyrna en de historische achtergronden zijn talloze boeken geschreven. Hieronder een – niet uitputtende – selectie, voor wie meer wil lezen.

Non-fictie

- Giles Milton, *Paradise Lost. Smyrna 1922* (Londen, 2008)
- Lou Ureneck, *The Great Fire. One American's Mission to Rescue Victims of the 20th Century's First Genocide* (New York, 2015)
- Philip Mansel, *Levant. Splendour and Catastrophe on the Mediterranean* (Londen, 2010)
- Michael Llewellyn Smith, Ionian Vision. *Greece in Asia Minor, 1919-1922* (Londen, 1998)
- Konstantinos Travlos (ed.), *Salvation and Catastrophe. The Greek-Turkish War, 1919-1922* (New York, 2022)
- [Fictie/romans/autobiografisch](#)
- Defne Suman, *The Silence of Scheherazade* (zie recensie in Lychnari 2021)
- Panos Karnezis, *The Maze* (Londen 2004)
- Ilias Venezis, *To Noúμepo 31328* (Athene, 1924)
- Didó Soteriou, *Ματωμένα Χώματα* (Athene, 1962); Engelse vertaling *Farewell Anatolia* (Athene, 1996)
- Louis de Bernières, *Birds Without Wings* (Londen, 2004)